

VÝKONNOSTNÉ ZMLUVY SAV 2024–2026

Stratégia organizácie SAV

Archeologický ústav SAV, v. v. i.

Základné informácie o v. v. i.

Názov

Archeologický ústav SAV, v. v. i.

Štatutárny zástupca

doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc.

Adresa

Akademická 2, 949 21 Nitra

Kontaktné údaje

matej.ruttkay@savba.sk; +421 37 6410 051; +421 902 925 650

Webová stránka

www.archeol.sav.sk

Dátum

30. 6. 2025

STRATÉGIA Archeologického ústavu SAV, v. v. i.

STRATÉGIA ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SAV, V. V. I.

Archeologický ústav SAV, v. v. i. (ďalej ArÚ SAV), je najstaršou vedeckou inštitúciou na Slovensku špecializovanou na výskum v odbore archeológia a jednou z najstarších vedeckých inštitúcií na Slovensku vôbec. Bol založený v roku 1939 s prvým sídlom v Turčianskom Sv. Martine. V roku 1953 sa stal súčasťou Slovenskej akadémie vied a presťahoval sa do Nitry, kde sídli dodnes. Má viaceré detašované pracoviská na Slovensku.

POSLANIE

- Skúmame...

Zameriavame sa na výskum v oblasti archeológie so zapojením ďalších, predovšetkým prírodovedných disciplín. Základný výskum s presahom do aplikovanej sféry je orientovaný na poznanie dejín ľudskej civilizácie na multidisciplinárnom a kritickom prístupe, a na kultúrne dedičstvo od praveku až po novovek, s dôrazom na strednú Európu, čiastočne aj na iné geografické oblasti. Ponúkame i odpovede na aktuálne otázky, ako napríklad: adaptácia spoločností na zmeny prostredia, získavanie a spracovanie surovínových zdrojov, vývoj technológií, interakcie medzi komunitami, analýzy migračných procesov, výživa populácií, atď. Na rozdiel od iných humanitných disciplín pracujeme primárne s hmotnými prameňmi – artefaktmi aj ekofaktmi. Na základe ich multiproxy analýzy a interdisciplinárneho hodnotenia získavame viacozmerný obraz o živote človeka v minulosti. Sme aktívne zapojení do medzinárodnej vedeckej spolupráce, realizujeme spoločné projekty s univerzitami a archeologickými inštitúciami v celej Európe i vo svete.

- Zachraňujeme...

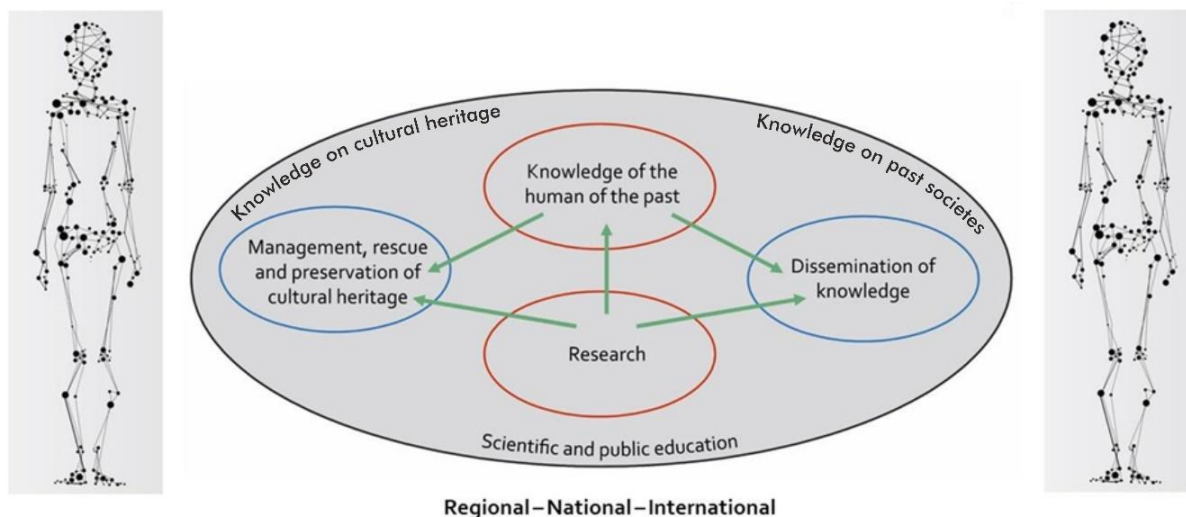
Realizujeme archeologické výskumy na celom území Slovenska. V súlade so zákonom č. 49/2002 Z. z. vytvárame a spravujeme Centrálnu evidenciu archeologických nálezísk na Slovensku. Spravujeme, chránime, reštaurujeme a evidujeme viac ako 1 milión archeologických nálezov z vlastných výskumov (vlastníctvo štátu).

- Vzdelávame...

Pôsobíme ako školiace pracovisko pre vzdelávanie vedeckých pracovníkov (PhD) a podieľame sa na vzdelávaní a príprave na základných a stredných školách, ako aj na univerzitách. Umožňujeme zapojenie verejnosti do výskumu v duchu princípov občianskej vedy.

- Publikujeme a rozširujeme výsledky...

Výsledky našej činnosti intenzívne prezentujeme odbornej aj laickej verejnosti doma i v zahraničí v súlade s princípmi otvorenej vedy – prostredníctvom publikácií (vedeckých aj popularizačných),

vystúpení na konferenciách, verejných prednášok, v médiách, organizovaním výstav, budovaním a zapájaním sa do prevádzky archeoparkov a pod. Ponúkame služby a expertízy pre štátny sektor, verejné aj súkromné organizácie.

ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU

SWOT analýza

Silné stránky • Viditeľnosť výskumu v národnom i medzinárodnom kontexte • Spolupráce – národné a medzinárodné • Rozvinutá infraštruktúra – prístup k moderným technológiám • Ľudské zdroje – špecialisti na rôzne obdobia a metodiky, v rôznych vedných odboroch • Zručnosti: výborne zvládnuté postupy pri výskume, ochrane, záchrane a prezentácii kultúrneho dedičstva • Schopnosť získať externé financovanie (investičné výskumy) • Pravidelné vnútorné hodnotenie vedeckých a odborných pracovníkov • Silná postdoktorandská generácia • Noví mladí odborní zamestnanci	Slabé stránky • Nerovnomerná internacionalizácia výstupov • Málo teoretických, syntetických a na metódy orientovaných vedeckých výstupov • Nedostatočný záujem o doktorandské štúdium • Generačná medzera vo vekovej kategórii 50–60 rokov • Chýbajúce vlastné projekty financované EÚ (napr. Horizont Európa) • Tlak na získavanie väčšieho počtu projektov s nemožnosťou sústrediť sa na konkrétnu tému v jednom čase
Príležitosti • Infraštruktúra zaujímavá aj pre externých užívateľov • Partnerstvá v širšom európskom regióne – v rámci dunajského a karpatského koridoru • Schopnosť reagovať na súčasné spoločenské výzvy, napr. zmena klímy, zdravie, genetika, migrácie, spoločenské zmeny a adaptácie, výživa populácií... • Súťaživosť v európskom výskumnom priestore – financovanie z EÚ zdrojov • Získanie skúsených doktorandov a postdoktorandov, aj zo zahraničia • Spolupráca s univerzitami • Spolupráca s mimovládnyimi organizáciami, o. z., obcami a pod. • Zvyšovanie interdisciplinarít • Zvyšovanie potenciálu v sieťach otvorených dát • Využitie nášho potenciálu v popularizácii výskumu	Riziká • Pokles politickej podpory vedy, konsolidácia verejných financií, neistota vo financovaní; • Nedostatok nádejných mladých výskumníkov • Nedostatočný počet budúcich lídrov • Nedostatok kvalitného obslužného personálu (technici, reštaurátori, konzervátori) • Nedostatok prostriedkov na obnovu infraštruktúry (nákup prístrojov) • Vysoké a stále rastúce administratívne zaťaženie • Geopolitická nestabilita

VÍZIA

Dlhodobou víziou ArÚ SAV je stať sa kľúčovou inštitúciou v strednej Európe v oblasti interdisciplinárneho archeologického výskumu, ktorá prepája špičkovú vedu, moderné technológie a spoločenský význam ochrany kultúrneho dedičstva.

DLHODOBÁ STRATÉGIA VÝSKUMU A ROZVOJA

Stratégia ArÚ SAV vychádza z jeho dlhodobého poslania, ako aj z princípov Slovenskej akadémie vied (udržateľnosť – synergia – excelentná veda). Cieľom je efektívne plánovať výskumné aktivity, zabezpečiť interdisciplinárnu spoluprácu a prispieť k rozšíreniu poznania ľudských dejín prostredníctvom archeologického výskumu. Stratégia tiež reflektuje medzinárodné štandardy a usiluje o vysokú kvalitu výskumu, čím posilňuje renomé inštitútu na globálnej úrovni.

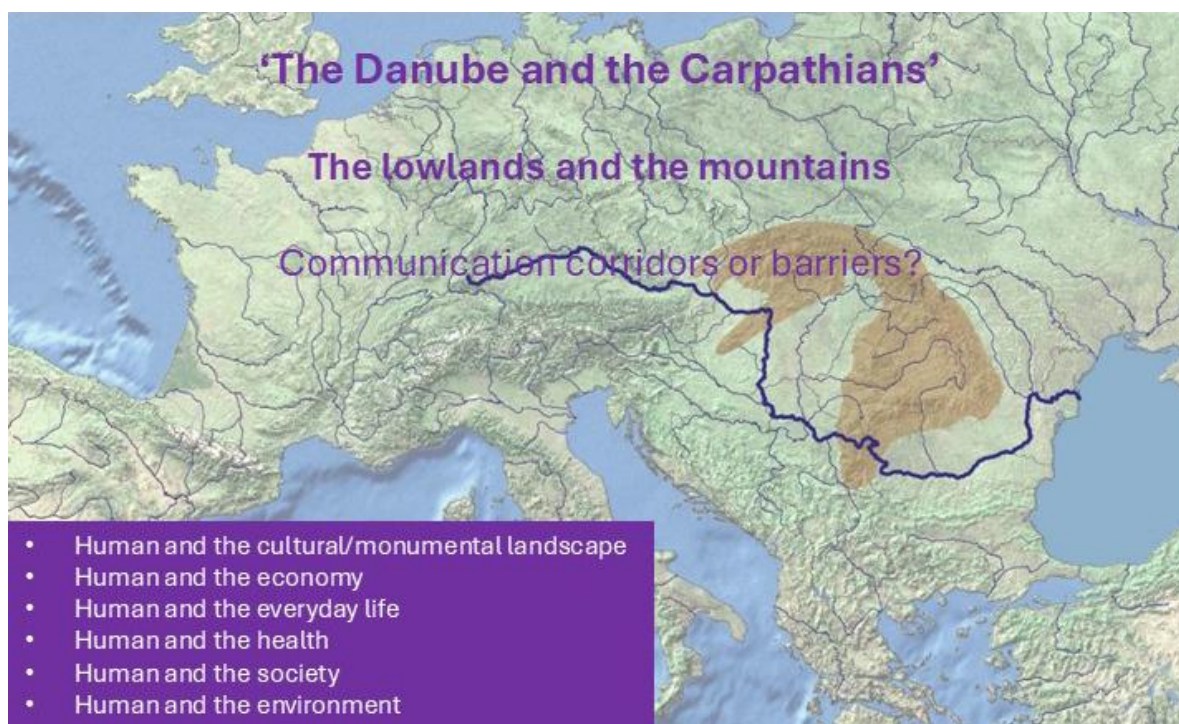
Stratégia je definovaná pre jednotlivé súčasti tvorivého prostredia:

I. Veda a výskum

V základnom výskume v národnom a medzinárodnom kontexte sa bude klásť dôraz na interdisciplinárny prístup, publikovanie výsledkov podľa princípov otvorenej vedy a FAIR (Findable – Dohľadateľné, Accessible – Dostupné, Interoperable – Interoperabilné, Reusable – Znovupoužiteľné) zásad sprístupňovania dát a výsledkov, aj na spoluprácu so špecializovanými výskumnými inštitúciami doma i v zahraničí.

Ústav rieši úlohy formou tematicky orientovaných výskumných skupín/klastrov. Ich zameranie sa transformuje v súvislosti s meniacimi sa trendmi v bádani, modernými metodickými postupmi a potrebou reflexie aktuálnych spoločenských problémov.

Ústrednou výskumnou témou, ktorá sa plánuje skúmať podľa vyššie uvedených princípov, je „**Dunaj a Karpaty**“. Téma reflektuje kľúčovú polohu Slovenska ako kontaktnej zóny medzi dvoma odlišnými geograficko-klimatickými regiónmi Európy – nížinami a horskými regiónmi –, ktoré determinovali sídelné stratégie ľudských spoločností. Dlhodobo ju budeme riešiť v šiestich základných okruhoch: človek a krajina – človek a ekonomika – človek a každodenný život – človek a zdravie – človek a spoločnosť – človek a prírodné prostredie.

V medziach ústrednej témy sa raz za 5 rokov nanovo definujú **priority výskumu, zohľadňujúc aktuálne výskumné paradigmy a metodologické postupy** využívané vo vednom odbore archeológia (pozri nižšie *Krátkodobé strategické ciele 2025–2029*).

Okrem ústrednej témy sa časť bádateľských kapacít dlhodobo venuje špeciálne zameraným projektom mimo územia Slovenska (Chorvátsko, Kuvajt), ktoré umožňujú testovanie a overovanie metodických prístupov, zvyšujú zahraničnú viditeľnosť inštitúcie a umožňujú konfrontovať svetové prístupy k výskumu, ochrane a prezentácii kultúrneho dedičstva.

II. Transfer poznatkov

Výsledky svojich výskumov bude ArÚ SAV v duchu dlhodobého trendu aj naďalej sprostredkovať niekoľkých rovinách:

- a) **publikovanie výsledkov základného výskumu** vo vedeckých archeologických časopisoch a knižných publikáciách doma i v zahraničí;
- b) **verejne sprístupňovať vybrané dáta** z vlastných výskumov a databáz a ponúkať **expertízy** pre rôzne inštitúcie (štátna správa, samosprávy, súkromný sektor);
- c) **popularizácia vedy** rôznou formou;
- d) **vzdelávanie** na rôznych úrovniach (spolupráca so ZŠ, SŠ, VŠ).

Transfer poznatkov na všetkých úrovniach rešpektuje **princípy otvorenej vedy**, sme zástancami publikovania dát podľa **FAIR** princípov.

III. Infraštruktúra

Okrem údržby a revitalizácie existujúcej infraštruktúry (budovy) je výzvou obnova prístrojového vybavenia, ktoré extrémne rýchlo zastaráva.

IV. Ľudské zdroje

V budúcom období plánujeme pokračovať v trende získavať kvalitných vedeckých spolupracovníkov zo Slovenska i zo zahraničia.

Rovnako plánujeme posilniť niektoré vedecké pozície (z oblasti archeometrie a bioarcheológie) formou postdoktorandských miest, alebo formou dlhodobej spolupráce s externým prostredím.

KRÁTKODOBÉ STRATEGICKÉ CIELE NA ROKY 2025–2029

Krátkodobé strategické ciele nadväzujú na dlhodobé strategické zámery, reflektujú SWOT analýzu a záväzky z výkonnostných zmlúv (<https://www.crz.gov.sk/data/att/5226910.pdf>).

I. Veda a výskum

Na základe interných diskusií v roku 2024 boli v rámci ústrednej výskumnej témy – „**Dunaj a Karpaty**“ – definované prierezové témy základného výskumu na najbližších 5 rokov. Vďaka vertikálnemu prístupu naprieč chronologickými obdobiami umožňujú zapojenie špecialistov na všetky obdobia praveku, stredoveku i novoveku. Témy sú orientované interdisciplinárne, čo odráža zastúpenie expertov na jednotlivé odbory VaV, v ktorých ústav realizuje svoju činnosť nielen z ústavu, ale otvára aj možnosti spolupráce s ďalšími expertmi na špecifické témy doma i v zahraničí (napr. analýzy aDNA či rôznych izotopov). Témy sa budú riešiť v rámci výskumných klastrov, ktoré sa sformujú podľa aktuálneho stavu úspešných projektových žiadostí.

Prierezové témy:

1. Konektivita (sociálna, kultúrna, ekonomická):

- 1A. Centrum a periféria
- 1B. Migrácie
- 1C. Komunikačné trasy a kontakty
- 1D. Identita

Výber súvisiacich bežiacich projektov: COST projekt CA 19141 - INTEGRATING NEANDERTAL LEGACY: 5 FROM PAST TO PRESENT (iNEAL); bilaterálne projekty s Rumunskou akadémiou; bilaterálny projekt výskumu sídliskového areálu vo Vrábľoch s univerzitou v Kieli; spolupráca na ERC projekte č. 101125639

„UNEARTH Unearthing ancient social structures with sediment DNA“; spolupráca na ERC projekte HISTOGENES – „Integrating genetic, archaeological and historical perspectives on Eastern Central Europe, 400–900“; Seal of Excellence/2019/692/BELT 20192022; bilaterálny projekt s ZBSA (LEIZA) Schleswig.

2. Ekonomická archeológia:

- 2A. Zdroje
- 2B. Technológie a inovácie

Výber súvisiacich bežiacich projektov: VEGA 2/0093/24, VEGA 2/0017/24, VEGA 2/0167/24, VEGA 2/0115/22, VEGA 2/0145/22, VEGA 2/0159/25; APVV-20-0521, APVV-20-0044; spolupráca na ERC projekte č. 101001839 „GEOarchaeology of DAily Practices: extracting Bronze Age liveways from the domestic stratigraphic record“;

3. Kultúrna a sociálna dynamika:

3A. Sídlné štruktúry a stratégie: vznik, transformácia, úpadok, kolaps

3B. Vojenské konflikty

3C. Elity a centrá moci

3D. Rituály

Výber súvisiacich bežiacich projektov: VEGA 2/0033/23, 2/0056/22, VEGA 02/0062/21, VEGA 2/0093/24, VEGA 2/0043/22, VEGA 1/0051/22, VEGA 2/0068/24, VEGA 2/0167/24, VEGA 1/0191/25, VEGA 2/0116/25; APVV-21-0257; bilaterálne poľsko-slovenské projekty výskumu mohýl na V Slovensku; bilaterálny projekt výskumu sídliskového areálu vo Vrábľoch s univerzitou v Kieli; Seal of Excellence/2019/692/BELT 20192022; bilaterálny projekt s ZBSA (LEIZA) Schleswig.

Implementácia

- *Národný kontext:*

- dôraz na interdisciplinárne projekty (najmä VEGA a APVV) využívajúce multiproxy prístup a interdisciplinaritu;
- výskumné aktivity, využívajúce údaje z leteckého laserového skenovania (LLS) a nadväzujúci terénny výskum (pre potreby základného výskumu i ochrany kultúrneho dedičstva);
- vedecká spolupráca s ústavmi SAV, múzeami, univerzitami, Pamiatkovým úradom, súkromným sektorom a d'.

- *Medzinárodný kontext:*

- plnenie vedeckých plánov v kontexte minimálne troch projektov spolupráce ERC;
- podanie žiadosti v programoch ERA, Horizont Europe, Interreg a pod.;
- ďalší rozvoj medzinárodných vedeckých projektov vo vybraných regiónoch Slovenska, a v súvislosti so špecifickými výskumnými otázkami (Požítavie s univerzitou v Kieli, Spiš a východné Slovensko s Jagellonskou univerzitou v Krakove a s Inštitútom archeológie a etnológie PAN, Varšava, Zvolen s ELTE Budapešť, a i., výskum distribúcie surovín v praveku);
- výskumné aktivity mimo Slovenska (Chorvátsko) a Európy (Kuvajt).

II. Transfer poznatkov

Vedecké výstupy:

- rozvoj hlavných časopisov ústavu: Slovenská archeológia (<https://archeol.sav.sk/index.php/en/publications/the-slovenska-archeologia-journal-2/>); Štúdijské zvesti ArÚ SAV (<https://archeol.sav.sk/index.php/en/publications/the-studijne-zvesti-au-sav-journal/>);
- organizovanie seminárov a diskusií, zacielených na teoretický výskum a smerovanie odboru;
- zvýšenie počtu vedeckých výstupov v cudzích jazykoch v medzinárodne uznávaných časopisoch a vydavateľstvách;
- pokračovanie v publikovaní monografií a monografických štúdií aj v národnom aj medzinárodnom kontexte;
- navýšenie priemerného ročného počtu excelentných výstupov v súlade s Výkonnostnými zmluvami (excelentné štúdie v cudzom jazyku + monografie) za roky 2024–2026: priemerne za rok 23;
- organizovanie a účasť na medzinárodných vedeckých podujatiach.

Tvorba a sprístupňovanie dát a expertízy:

- pokračovanie v naplňaní a prevádzke hlavných ústavných databáz (ISAU/CEANS, MUSEION);
- dokončenie prípravy softvéru na systematické sprístupňovanie vybraných údajov z informačných systémov SAV, vrátane pravidelnej aktualizácie podkladov pre Národný geoportál;
- expertízy k hodnoteniu vplyvov (územné plány, stavby);
- expertízy pre štátnu správu a samosprávu.

Popularizácia vedy:

- spolupráca pri budovaní a prevádzke archeoparkov;
- zapojenie verejnosti do výskumných a popularizačných projektov (citizen science);
- pokračovanie v aktivitách projektu Európska kultúrna cesta svätého Cyrila a Metoda;
- účasť na minimálne troch veľkých medzinárodných výstavných projektoch;
- zintenzívnenie kooperácie s regionálnymi rozvojovými agentúrami a integrácia výsledkov archeologických výskumov do rozvoja cestovného ruchu;
- príprava digitálnych 3D dokumentov pre prax a kreatívny priemysel.

Vzdelávanie:

- prevádzka aspoň dvoch medzinárodných letných archeologických škôl;
- pedagogická činnosť na univerzitách: doktorandské štúdium, výuka 1. a 2. stupňa vysokoškolského štúdia.

III. Infraštruktúra

- údržba a revitalizácia existujúcej infraštruktúry s víziou;
- ukončiť komplexnú obnovu minimálne jednej budovy v Nitre na Martinskom vrchu (časť priestorov bude vyhradená na ubytovanie interných doktorandov);
- obnova prístrojovej infraštruktúry – prioritne konzervátorské laboratória, laboratórium terénneho výskumu;
- zapojenie sa do projektu zdieľanej infraštruktúry „Rozvoj konceptu otvorenej výskumnej infraštruktúry SAV pre aplikovaný výskum v podmienkach SR“;
- vstup do konzorcia v rámci ESFRI - DARIAH-SK (Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities; súčasť DARIAH-EU).

IV. Ľudské zdroje

- kvalitné pracovné prostredie;
- vytváranie lepších podmienok pre získavanie kvalitných doktorandov a postdoktorandov z domova i zo zahraničia;
- podpora prijímania zahraničných výskumníkov a štážistov všetkých kategórií (SASPRO, IMPULZ, SAIA, program Mobility visit, Erasmus a Erasmus+, bi- a multilaterálne zmluvy);
- podpora vysielania doktorandov a výskumných pracovníkov do zahraničia na študijné a výskumné pobyty (Fulbrightova nadácia; výmenné programy MŠ SR, Erasmus, SAIA, bi- a multilaterálne zmluvy);
- udržanie vyváženej rodovej skladby;
- znižovanie priemerného podielu FTE zamestnancov vo veku nad 65 rokov.

Nitra 30. jún 2025

doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc.
riaditeľ

PhDr. Vladimír Mitáš, PhD.
predseda VR